

Studia Biblica Slovaca

Ročník 7

2015

Číslo 1

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník VII (2015), číslo 1

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisory board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Baďin)

Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie)

Redakčná rada/Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice) – Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JAGER (Košice) – Jozef JANČOVIČ (Bratislava) – Peter JUHÁS (Wien, A) – Branislav KLUSKA (Ružomberok) – Róbert LAPKO (Košice) – Libor MAREK (Roma, I) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava) – Milan SOVA (Bratislava) – Jozef TIŇO (Bratislava) – Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Výkonný redaktor: Martina Korytiaková

Jazyková úprava: Dušan Rončák

Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľal aj Sr. Maryluke Addiman CJ a Miroslav Varšo.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov), alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Baďin (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verzou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2015.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Deuteronomistická právna frazeológia

Miroslav Varšo

Deuteronomistická právna frazeológia

„My, národ slovenský, pamätajúc na politické a kultúrne dedičstvo a na stáročné skúsenosti... uznášame sa...“¹ Týmito slovami sa začína ústava Slovenskej republiky. Slovenský národ sa uznáša ohľadom práva s pohľadom upretým do minulosti na tradície a skúsenosti.

Americká ústava je taktiež ustanovením ľudí – Američanov – hľadiacich do budúcnosti: „My, ľud Spojených štátov, aby sme vytvorili dokonalejšiu jednotu, nastolili spravodlivosť... dávame si túto Ústavu Spojených štátov amerických“².

Nemecká ústava, tzv. Grundgesetz, vychádza z prítomnosti, stavia sa v plnej zodpovednosti pred Boha a pred ľudí: „Vedomí si zodpovednosti pred Bohom a ľuďmi... si nemecký ľud... dal tento základný zákon“³.

Uvedené ústavné zákony vytvára a definuje národ – človek. On je zároveň aj garantom ich platnosti a zachovania. Takéto právne chápanie je produktom éry osvietenstva. O *základných právach* (1770) a o *prírodných právach* (1779), ktoré prislúchajú človeku z jeho autonómneho bytia a dôstojnosti, sa prvýkrát hovorí vo Francúzku⁴.

V biblickom naratíve zákony nedefinuje človek, nevytvára ich. V SZ, podobne ako v súvekom svete starovekého Blízkeho východu, majú zákony svoj pôvod vo svete bohov. Nevyvierajú z minulosti, nekotvia v prítomnosti, ani nezávisia od budúcnosti. V babylonskom svete božstvo uspôsobuje kráľa, aby správne formuloval zákony. Reprezentatívnym príkladom je reliéf Chammurabiho kódexu s následnou formuláciou z prológu. Kráľ Chammurabi

---

¹ Preambula Ústavy Slovenskej republiky.

² Preambula Ústavy Spojených štátov amerických.

³ Preambula Ústavy Spolkovej republiky Nemecko.

⁴ BRAULIK, Deuteronomium, 321.

stojí pred bohom Šamašom sediacim na tróne a prijíma kráľovské insígnie, aby ako *hrdé knieža, ctiteľ bohov, zabezpečil vládu spravodlivosti v krajine*⁵.

V biblickom svete je to odlišné. Tu Boh sám oznamuje človeku zákony, aj keď prostredníctvom vybraných ľudí. Je zrejmé, že na vedomie dáva svoje zjavenie. Zástupným príkladom je vyjadrenie z Knihy Deuteronomium (6,21-25), podľa ktorého Boh dáva človeku spravodlivý sociálny poriadok, aby v ľudskej spoločnosti, zastúpenej Izraelom, vládlo právo⁶. V tomto ponímaní zákona je nevyhnutné rátať s Božou autoritou – Boh je garantom platnosti a zachovávanía zákona. Zákon je teonomický. To ale nie je samozrejmosťou pre nás, ľudí súčasnosti, ako to ukazujú úvodné vety uvedených preambúl. Z nich vyplýva, že autoritou, ktorá stojí za vyhlásením a zachovávaním zákona je, spoločenstvo ľudí, pre ktoré zákony majú zároveň aj platiť. Boh je v sekularizovaných moderných spoločnostiach v zákonodarnom systéme prítomný iba v podobe reliktu. V slovenskej verzii je ukrytý vo formulácii „kultúrne dedičstvo“, v nemeckej figuruje ako autorita v paritnej pozícii k ľuďom „*pred Bohom a ľuďmi*“, v americkej sa neobjavuje ani nepriamo⁷.

Rozdiel medzi súčasným a biblickým ponímaním zákona je aj v pohnútkach jeho zachovávanía. Záonné zbierky súčasnosti rátajú s rešpektom kotviacim v spoločenskej dohode, teda zachovávanie zákona závisí od ustanovení spoločnosti a jednotlivci ich vníma takpovediac „zvonku“. Zachovávanie zákona v biblickom podaní by malo byť vnútornou odpoveďou človeka na Boží zákon, ako to vyjadruje biblická „preambula“ známa zo SZ aj z NZ: „*Počúvaj Izrael, PÁN (je) Boh, PÁN (je) jediný. A ty budeš milovať PÁNA, svojho Boha, celým svojím srdcom, celou svojou dušou a celou svojou silou*“ (Dt 6,4-5, porov. Mk 12,28-34; Mt 22,34-40; Lk 10,25-28).

---

⁵ Preložené z angl. prekladu: KING, *Code* [cit. 2015-05-03].

⁶ BRAULIK, Deuteronomium, 321.

⁷ Porovnanie právneho poriadku demokratických štátov s biblickým právom bolo zvolené zámerne, aby sa zvýraznil kontrast. Pochopiteľne, v súčasnej kresťanskej spoločnosti je pokračovaním biblického práva Kódex kanonického práva CIC z roku 1983 pre Katolícku cirkev a CCEO z r. 1990 pre východné cirkvi. Dôležitým miestom, ktoré právo Katolíckej cirkvi reguluje, je odovzdávanie cirkevnej nauky (CIC v knihe III, *De ecclesiae munere docendi*, CCEO v tituloch XIV: O evanjelizácii národov a v XV: O učiteľskom úrade Cirkvi), čo určuje špecifický charakter cirkevného právneho systému v porovnaní s právnym poriadkom štátu (PŘIBIL, *Studie*, 308-309).

V súdobom starovekom svete to nebolo samozrejmosťou. Právne zbierky starovekého Blízkeho východu zákonmi regulovali predovšetkým chod spoločnosti a bdeli nad jej správnym charakterom, nad zachovávaním stanoveného poriadku. Zákonné zbierky Pentateuchu (Kniha zmluvy: Ex 20,22–23,13; Deuteronomický zákonník 12–26 a Zákon svätosti Lv 17–26) v princípe tiež majú na zreteli zachovávanie a udržiavanie stvoriteľského poriadku vo svete a v spoločnosti. Majú ale aj čosi navyše. Je to motivácia zachovávať ich. Tá často priamo súvisí s Bohom, a to aj v prípadoch, ktoré na prvý pohľad s Bohom nemajú nič spoločné. Príkladom je biblická podoba zákona o úrokoch a o úžere, známeho z omnoho starších zákonodarných zbierok starovekého Blízkeho východu (Ešnunské zákony, 1770 pred Kr., Výnos kráľa Ammi-Caduqaa, 1646 – 1626 pred Kr.⁸).

V starozákonných textoch sa zákon o úroku a úžere nachádza vo všetkých jeho troch známych zákonných zbierkach. Je formulovaný odlišnými výrazmi typickými pre tú-ktorú zbierku, v princípe ale vyslovuje rovnakú reštrikciu platnú pre úrok aj pre úžeru: oboje prísne zakazuje. Dôležitou súčasťou formulácie zákona o úroku je vo všetkých troch prípadoch motivácia. Tá zrkadlí konkrétny dobový a sociálny kontext.

Formulácia zákona v Knihe zmluvy (Ex 20,22–23,33⁹) predpokladá rovnostársku spoločnosť známu z najstarších čias Izraela. Motiváciou nevyberať úrok je v tomto prípade pripomienka vyhlásenia exodu – vyslobodenia z egyptského otroctva a zároveň aj zjavenie Boha na Sinaji. Bez váhania možno povedať, že tu ide o dva najdôležitejšie momenty celého rozprávania o Exode, čo v prípade zákona o úroku, regulujúceho na prvý pohľad okrajovú oblasť života, prekvapuje. Zdá sa, že motivácia „ťažkého kalibru“ je v tomto prípade zvolená vedome, aby sa zvýšila pozornosť voči chudobnému v spoločnosti a zabránilo sa jeho zotročeniu.

Podobne je tomu v Zákone svätosti (Lv 25,35-38), kde je motiváciou rešpektovania zákona tá istá pripomienka oslobodenia z egyptského otroctva. Tento raz je silne zdôraznená skutočnosť spoločenskej príslušnosti – dotyčný *tvoj brat (sestra)* – a je doplnená najväčšou teologickou motiváciou: *Lebo ja som Pán, váš Boh*.

---

⁸ VARŠO, *Interest*, 323-338.

⁹ TIŇO, *Exodus*, 548-550.

Obdobne je zákon formulovaný aj v právnej zbierke Knihy Deuteronomium (Dt 12–26). Motiváciou je tentoraz Božie požehnanie spojené s naplneným životom v Zaslúbennej zemi. Aj v tomto prípade možno hovoriť o najvyššej motivácii v Knihe Deuteronomium, ktorá určuje blaho jedinca v spoločnosti a zároveň aj jeho vzťah k Bohu.

Motivácia sa tak v SZ stáva neoddeliteľnou súčasťou zákona. Kedy a ako prebehla v izraelskom práve s tým súvisiaca teologizácia zákona, je témou vhodnou na samostatnú štúdiu¹⁰.

Poslednou odlišnosťou, ktorú je nevyhnutné zdôrazniť, je rozdiel v chápaní zákona ako takého v biblických textoch a v súčasnej kultúre. Od 19. stor. je pre chápanie zákona typické tzv. zákonné chápanie práva (*statutory approach*): právo je obsiahnuté v kodifikovanom texte. Inými slovami, platí len to, čo je obsiahnuté v právnej zbierke. Pre toto vnímanie práva sú charakteristické dva elementy: a) právo ustanovuje jeho tvorca, napr. kráľ alebo zákonodarný orgán, a je potom platné pre občanov, b) právo je uzatvorený kompletný systém, t. j. všetky predtým platné právne authority zanikajú a ostáva jediná ustanovená. Druhou možnosťou chápania právneho systému je tzv. obyčajový právny systém (*common-law*), v ktorom právo nie je striktné viazané na právnu zbierku, a to aj napriek tomu, že právne zbierky existujú. Spravodlivosť sa vykonáva na základe mravov a charakteru spoločenstva a jeho zvykov. Vyššie uvedený príklad právnej formulácie o úrokoch a o úžere poukazuje na otvorený zvykový právny systém, v ktorom sa právne myslenie orientuje právnymi formuláciami a výrokmami z minulosti, nijakú z nich ale nepovažuje za konečnú a nemennú. V zmenenej situácii zachováva princíp právnej normy a pritom rešpektuje právne myslenie spoločenstva, pričom aktualizuje uplatnenie zákona v konkrétnom prípade¹¹.

Legislatívne vyjadrenia v SZ

V nasledujúcej časti zameriame pozornosť na zákonodarný slovník. Ako bolo práve vyššie naznačené, tento slovník nemožno chápať v zmysle striktnnej právnej terminológie vzťahujúcej sa na právne úkony a právnické

---

¹⁰ Sociálne nepokoje a konflikty počas obdobia Izraelského kráľovstva mohli byť začiatkom teologizácie práva v Izraeli (OTTO, Tendenzen, 11).

¹¹ BERMAN, History, 21.

vyjadrenia, ale je neustále nutné brať ohľad na teologický kontext jednotlivých termínov s jeho diferencovanými aspektmi, a to predovšetkým pamäť historickej skúsenosti, sociálnu previazanosť a všadeprítomnú autoritu Boha ako zákonodarcu.

Pre akt promulgácie zákona je charakteristické hebr. sloveso *prikázať* פקד. Aj keď ide o relatívne často sa opakujúce sloveso (484-krát v SZ), jeho používanie vo význame vyrieknutia zákona – príkazu – je zrejmé. V SZ aj v židovstve sa sloveso spája s Božou autoritou a je dôležité pre pochopenie vzťahu Boh a človek¹². V Knihách Exodus–Numeri je Boh subjektom פקד 98-krát, Mojžiš naproti tomu 19-krát, vždy ale vo vzťahu k Bohom danému zákonu. V Knihe Deuteronomium sa pomer obracia tak, že Mojžiš je subjektom slovesa 53-krát a Boh 34-krát, aj tu je ale nevyhnutné zdôrazniť to, že v naratívnom rámci Knihy Deuteronomium Mojžiš prikazuje to, čím ho Boh poveruje¹³. Teda Boh zákony vyslovuje, Mojžišovou úlohou je obdržané príkazy *naučiť* (למד) ľud¹⁴. V tomto zmysle obsah slovesa *prikázať* a podstatného mena *prikázanie* významovo nadobúda tón záväzného aktu. Prikázanie sa tesne spája so *zmluvným aktom* (ברית) a dostáva podobu záväzného rozhodnutia. V slovenčine by sa dalo vyjadriť slovesom *zaviazať*. Voľba termínu *prikázať/prikázanie*, ale v podobe archaického tvaru *prikázanie*, spájaného s Desatorom obsahuje aj tento významový odtienok, preto sa v preklade prikláňame práve k slovesnej podobe *prikázať* a k nominálnej podobe *prikázanie*.

V Knihe Deuteronomium sa sloveso *prikázať* opakovane používa v konjugácii piel. V tomto prípade už ale nejde o promulgáciu zákonov. Tie sú Izraelu už známe. Deuteronomium nadväzuje na texty Ex 25,22 a Lv 27,34, ktoré hovoria o tom, že zákony neboli pre Izrael nové (porov. Dt 8,3, podľa ktorého Izraelu boli zákony známe už v čase putovania púšťou). Zároveň je pravdepodobné, že deuteronomické zákony nie sú iba zopakovaním, ale novou formuláciou zákonov¹⁵.

---

¹² LEVINE – RINGGREN, פקד *mišwâ*, 505.

¹³ LOHFINK, Prolegomena, 16.17.

¹⁴ BRAULIK, Abfolge, 231.

¹⁵ LOHFINK, Prolegomena, 19-20. Otto si je novou formuláciou zákonov Knihy zmluvy a ich následným zapracovaním v Dt 12–26 istý (OTTO, Tendenzen, 10).

V Knihe Deuteronomium je dôležité aj časovanie slovesa. Particípium, významovo spájané s prítomnosťou, sa vzťahuje na vyslovenie zákonov v moabskej krajine deň pred vstupom do Zaslúbenej zeme. Perfekt, spájaný s minulosťou, pripomína prednesenie zákona na vrchu Horeb (Dekalóg a ostatné zákony, ktoré Mojžiš dostal na Horebe, keď ostal pri Pánovi)¹⁶.

Aj keď sa v zbierkach zákonov vyskytuje množstvo obrazných výrazov pre zákon, niekedy aj vzájomne zameniteľných (*cesta* חֶדְרָה, *zmluva* בְּרִית, *slovo* דְּבַר atď.) ukazuje sa ako vhodné prekladať špecifické právne termíny jedným výrazom, a to aj napriek tomu, že v jednotlivých kontextoch nemusia označovať vždy jeden druh zákonov či zákonných ustanovení. Napriek tomu, že sa významové hranice termínov často prekrývajú, nie sú vzájomne zameniteľné, ale používajú sa v istom špecifickom význame¹⁷. Toto chápanie preukazujú už grécki prekladatelia, ktorí sa v prípade právnych termínov snažili o jednotný preklad¹⁸, aj keď nemožno hovoriť o konkordantnom preklade.

Príkázanie מִצְוָה

Základným výrazom pre zákon je substantívum *príkázanie* מִצְוָה, a to tak v jedn. č., ako aj v mn. č. Výskyt substantíva ukazuje nielen jeho dôležitosť, ale aj špecifickosť. Vyskytuje sa predovšetkým v troch druhoch výpovedí: a) úvodné výroky k požehnaní a ku kľatbe (Ex 15,26; Lv 26,3.14.15) alebo v príbuzných výrokoch (Gn 26,5; Lv 4,2.13.22.27; 5,17; Nm 15,22.31), b) v parenetických formulách (Lv 22,31; Nm 15,39.40), c) v záverečných vyjadreniach právnych zbierok (Lv 27,34; Nm 36,13). Podobne sa substantívum správa aj v Knihe Deuteronomium, kde je zaznamenaných jeho 36 výskytov. Možno sa domnievať, že pôvodným domovom tohto termínu boli úvodné vyjadrenia k požehnaní a ku kľatbe v zmluvných formulároch. V Knihe Deuteronomium má tak singulár, ako aj plurál často význam zbierky zákonov ako celku, ale v niektorých kontextoch sa môže rozumieť ako hlavný príkaz (napr. 11,22; 19,9 singulár a 5,29; 8,6; 11,13.28; 13,5 plurál)¹⁹.

Navrhovaný preklad pre מִצְוָה: *príkázanie*.

¹⁶ BRAULIK, Ausdrücke, 13-14.

¹⁷ BRAULIK, Worte, 200.

¹⁸ BLANK, Renderings, 259.

¹⁹ LOHFINK, Hauptgebot, 55-56.

Nariadenie מִשְׁפָּטִים a ustanovenie קֶחֶךְ

Nariadenie מִשְׁפָּטִים, ak sa vyskytuje samostatne, môže mať rôzne významové odtienky s dôrazom na „právne rozhodnutie, súdny výrok, právo“²⁰. Jednotlivé významy označujú celú škálu právnych úkonov ako súdny proces (Sdc 4,5 atď.), prípad (Nm 27,5), súdny výrok ako záver súdneho procesu (2Sam 8,15 atď.), trest (2Kr 25,6 atď.), zákon, príkaz (Nm 36,13 atď.), predpis v kultovej oblasti (Lv 5,10 atď.), správnu mieru (Jer 10,24). Termín מִשְׁפָּטִים by mal vystihovať všeobecne platnú právnu normu v zmysle „právneho rozhodnutia, súdneho rozhodnutia“.

Výskyt termínu v slovných kombináciách už nie je otvorený takému množstvu významov. Nadobúda charakter formuly. V spojení s inými právnymi výrazmi sa מִשְׁפָּטִים vzťahuje na všeobecne platnú právnu normu, v slov. preklade KSZ sa zvolil termín *nariadenie* (Ex 15,25).

Ustanovenie קֶחֶךְ je napísaná a vyhlásená všeobecne platná právna norma, zákon. Človek by mal zákon naplniť, pretože za ním stojí autorita, zákon v tomto ohľade je nositeľom autority, ktorá ho vypovedala a promulgáciou uviedla k platnosti, v kontexte vyššie opísaného zvykového právneho systému. Ani v tomto prípade však nemožno hovoriť o jednoznačnosti významu slovného páru. Neustále je treba zohľadňovať povahu textu, v ktorom sa vyskytuje. Napriek tomu je vhodné takúto slovnú kombináciu prekladať jednotne.

V tvare mn. č. je slovný pár מִשְׁפָּטִים + קֶחֶךְ *ustanovenia + nariadenia* v Dt 12–26 často zastúpený v nemennom poradí. V Knihe Levitikus má *ustanovenie* podobu קֶחֶךְ (18,5,26; 19,37; 20,22; 25,18; 26,15) a v slovnom páre je poradie obrátené v 18,4 a 26,43 (מִשְׁפָּטִים + קֶחֶךְ). V jedn. č. sa dvojica vyskytuje v Ex 15,25; Joz 24,4; 1Sam 30,25; Ekd 7,10. S výnimkou posledného výskytu ide pravdepodobne o staršiu podobu slovného spojenia. Keďže sa v Knihe Deuteronomium vyskytuje v neskorých deuteronomistických textoch, možno sa domnievať, že jeho podoba v plurále je mladšou deuteronomickou formou²¹.

²⁰ JOHNSON, מִשְׁפָּטִים *mišpāt*, 87.

²¹ LOHFINK, *Hauptgebot*, 56-57.

Navrhovaný preklad pre slovný pár: *ustanovenie a nariadenie*, resp. *ustanovenia a nariadenia*²².

Tvoje spravodlivé nariadenia זְדִקָּתֶיךָ מִשְׁפָּטִי (Ž 119,7.62.106.160.164; porov. Iz 58,2 *spravodlivé nariadenia* מִשְׁפָּטֵי־זְדִקָּתְךָ).

Substantíva v paritnom slovnom spojení מִשְׁפָּטֶיךָ + זְדִקָּתְךָ (מִשְׁפָּטֶיךָ v jedn. č. nadobúda význam *právo*) *spravodlivosť (a) právo*²³. V obrátenom poradí zachováva rovnaký význam: זְדִקָּתְךָ + מִשְׁפָּטֶיךָ *právo (a) spravodlivosť*²⁴.

Slovo דְּבַר

V prípade substantíva *slovo/slová* דְּבַר/דְּבָרִים je situácia zložitejšia. Výstižne to dokazuje vyššie uvedená štúdia G. Braulika k významu דְּבָרִים v Dt 1–11. Aj napriek uvedenému tvrdeniu, že jednotlivé slová majú v súvislosti s právnou terminológiou špecifický význam, o substantíve דְּבָרִים píše, že toto vyjadrenie nie je pevne spojené s jednou referenciou²⁵, ale musí sa na jednotlivých miestach vykladať v súvislosti s kontextom. Napriek tomu v celej štúdii volí jednotný preklad hebr. דְּבַר/דְּבָרִים ako *slovo/slová* s tým, že ich význam vzápätí vysvetľuje podľa ich umiestnenia a zakomponovania v texte. Tu treba poznamenať, že sa venuje používaniu termínu v právnom kontexte. Význam termínu je po obsahovej stránke podstatne spojený so slovami PÁNA, ktorý na Horebe hovoril k ľudu. *Tieto slová* אֵת־הַדְּבָרִים s určitým členom sa vzťahujú na Dekalóg (4,9.10.12.13.36, 10,4, 18,18.19). Spojenie *všetky tieto slová* כָּל־הַדְּבָרִים sa vzťahuje anaforicky na to, čo ho predchádza (Mojžišove predpisy v 1,18; v 28,14 nepriamo Dekalóg). Fráza אֵת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה sa používa tak v anaforickom, ako aj v kataforickom zmysle (v 5,22 – Dekalóg, v 6,6 uvádzajú zákonodarné výrazy, 11,18 a 31,1 sa vzťahujú na v texte nasledujúce Mojžišové slová v 31,2-6. Nakoniec כָּל דְּבָרִים הָאֵלֶּה sa používa anaforicky (v 4,30 a v 30,1 sa vzťahujú na požehnanie a na kliatbu – zmluvný

²² Ex 15,25; Lv 26,46; Dt 4,1.5.8.14.45; 5,1.31; 6,1.20; 7,11; 11,32; 12,1; 26,16.17; Joz 24,25; 1Sam 30,25; 1Kr 8,58; 9,4; 2Kr 17,37; Ez 11,12; 20,18.25; 36,27; Mal 3,22; Ž 81,5; 147,19; Ezd 7,10; Neh 1,7; 9,13; 10,30; 1Krn 22,13; 2Krn 7,17; 19,10; 33,8.

²³ Gn 18,19; Iz 58,2; Jer 33,15; Ž 33,5; Prísl 8,20; 16,8; 21,3.

²⁴ 2Sam 8,15; 1Kr 10,9; Iz 1,27; 5,16; 9,6; 28,17; 32,16; 33,5; 54,17; 56,1; 59,9.14; Jer 4,2; 9,23; 22,3.15; 23,5; 33,15; Ez 18,15.19.21.27; 33,14.16.19; 45,9; Am 5,7.24; 6,12; Mich 7,9; Ž 99,4; 106,3; Jób 37,23; 1Krn 18,4; 2Krn 9,8.

²⁵ BRAULIK, Worte, 216.

kontext – a v 12,28 sa vzťahujú na zákony o obetách v predchádzajúcom texte)²⁶.

Na základe prípadovej štúdie G. Braulika pre použitie substantíva v Dt 1–11 navrhujeme prekladať דְּבָרִים/דְּבָרָה aj v kontexte dodržiavania zákona: *slovo/slová*.

Tóra תּוֹרָה

Významy a konotácie termínu תּוֹרָה preukazujú nezvyčajnú komplexnosť. Tóra sa spája s právnymi, morálnymi, kultovými, náboženskými, teologickými a historickými výpoveďami²⁷. Množstvo významových odtienkov je skoro nemožné postihnúť bez nevyhnutného zjednodušovania už aj preto, že termínu sa dostávalo v biblických textoch nezvyčajnej pozornosti, predovšetkým v období po návrate zo zajatia. Vyvinulo sa do jedného zo základných symbolov judaizmu.

Slovo תּוֹרָה sa v zásade spája s dvomi významami. Prvým je *náuka, inštrukcia, učenie* spojené s autoritou jej pôvodcu, Bohom, ktorý ju zjavuje cez prostredníkov: prorokov, kňazov a mudrcov. Druhý význam je zakorenený v kontexte zákona. Nápomocné sú tu sprevádzajúce slovesá. V prvom prípade sú to predovšetkým slovesá spojené s odovzdávaním tóry: *písať* כָּתַב, *prikazovať* צִוָּה, *dávať* נָתַן. V druhom prípade sú to slovesá opisujúce odpoveď na tóru: *dodržiavať, zachovávať* שָׁמַר, *kráčať, chodiť* הֵלֵךְ, *konat'* עָשָׂה²⁸.

Jednotlivé skupiny dodávajú tóre odlišné ťažiská. Prorocká tóra sa obyčajne spája s učením o zjavenom Božom slove. Mojžiš tak dáva na vedomie Božie zákony (Dt 18,16.20). V prorockých textoch sa tóra veľmi často spája s Božím menom PÁN alebo Boh (20 zo 40-tich výskytov). V tomto zmysle ide teda o odovzdanie Bohom zjaveného slova, kde tóra často vystupuje ako paralelný termín k *slovu*.

Kňazská tóra mala pomáhať kňazom správne sláviť kult a vyučovať ľud o povinnostiach voči Bohu (Oz 4,6). Zdá sa, že už Ozeáš pozná okrem slovom odovzdávanej tóry aj jej písanú podobu (porov. 8,12). Kňazi tak mali byť prostredníkmi poznania Boha a zachovávanía zmluvy s ním. V kňazskej tradícii

²⁶ BRAULIK, Worte, 216.

²⁷ CRÜSEMANN, Tora, 17.

²⁸ GARCÍA LÓPEZ, תּוֹרָה, 613-614.

sa substantívum tóra vyskytuje 27-krát, prevažne v mladších textoch²⁹. Význam slova tóra je relatívne jednotný, sústredí sa predovšetkým na inštrukcie, týkajúce sa kultu, rituálov, kňazskej služby, konkrétne prinášania obiet (Lv 6–7), očisťovania (Lv 12–15). Sú tu náznaky používania predpisov pre konkrétne úkony, a teda aj začiatky kazuistického vnímania tóry, ktoré je v pobiblickom období typické pre rabínsky výklad predpisov tóry.

V múdroslovej literatúre má tóra význam nauky, učenia, výchovy. Zdôrazňuje sa tu predovšetkým úloha rodičov a učiteľov voči deťom. Tóra sa spája s autoritou otca a matky (nie priamo s Bohom alebo kňazmi a prorokmi). Úlohou tóry je sprostredkovať životnú múdrosť.

Používanie termínu tóra v deuteronomistických knihách (Dt–2Kr) je pre pochopenie významu termínu smerodajné. Typické sú predovšetkým tri slovné kombinácie s tromi odlišnými významami:

1. *Knihá zákona* סֵפֶר הַתּוֹרָה (2Kr 22,8 atď.), ktorá označuje napísanú zmluvu medzi Bohom a jeho ľuďom. Tu začína cesta formovania sa kánona, ktorý pre Pentateuch preberie názov Tóra (polovica 3. stor. pred Kr.), v podobnom zmysle aj LXX, kde je Pentateuch označený gr. νόμος *zákon*, zdôrazňujúcim predovšetkým právnu povahu zákonov obsiahnutých v prvej časti SZ³⁰.

2. Druhý význam vystihuje spojenie *slová zákona* דְּבָרֵי הַתּוֹרָה, typický predovšetkým pre Knihu Deuteronomium (17,19; 27,38 atď.). Označuje jej jednotlivé časti, ako je možné vyčítať z bezprostredného kontextu, napr. Dt 27,16–25. Samotný názov zdôrazňuje hovorenú tóru s jej odovzdávaním v podobe učenia.

3. Pojem sa používa v absolútnom význame *tento zákon* אֵת-הַתּוֹרָה הַזֶּה (Dt 1,5; 4,8 atď.) a označuje Knihu Deuteronomium ako celok³¹.

Pojem tóra v Deuteronomiu sa vyznačuje nielen prorockými a zákonnými črtami, ale aj didaktickými a sapienciálnymi.

Špecifickým prípadom používania termínu tóra sú žalmy. Ide predovšetkým o tri tzv. Tóra-žalmy (Ž 1; 19; 119). V zbierkach žalmov sa

²⁹ GARCÍA LÓPEZ, תּוֹרָה *tôrâ*, 616.

³⁰ GARCÍA LÓPEZ, תּוֹרָה *tôrâ*, 643.

³¹ GARCÍA LÓPEZ, תּוֹרָה *tôrâ*, 619–620.

pojmem vyskytuje v oboch legislatívnych významoch, vo význame *zákona* aj vo význame *náuky*, a to tak v slovnej podobe ako aj v písanej³².

V Ž 119 sa vyskytuje 25-krát. Väčšinou sa spája priamo s Bohom ako *jeho slovo* alebo *jeho zákon* a tematicky ho možno pokladať za antológiu Božieho zjavenia v jeho celku. Ako bolo vyššie spomenuté, synonymami tóry v žalme sú predovšetkým legislatívne termíny, zároveň sapienciálny charakter žalmu sa prihovára za jeho širší význam tóry ako *náuky*.

V kronistickej literatúre (Ezd–2Krn) sa tóra profiluje do konštantnej asociácie s PÁNOM ako celok aj v jej častiach s charakteristickým vyjadrením tóra v mn. č. PÁN, Boh Izraela, je pôvodcom tóry. Odovzdal ju Mojžišovi (Ezd 7,6) a prikázal ju (1Krn 16,40; 2Krn 25,4 atď.). Podľa kronistu je tóra písanou knihou (2Krn 23,18; 25,4; Ezd 3,2 atď.), určenou na hlasné prednášanie (Neh 8,3.8.18; 9,3; 13,1-3) pevne zviazanej so spoločenstvom. V Knihách kroník všetky výskyty pojmu tóra úzko súvisia s prezentáciou izraelských dejín, pričom jednotlivé osobnosti sa hodnotia práve ich postojom k tóre (1Krn 16,40 – Dávid atď.).

Kronista preukazuje kompletne chápanie tóry. Používa deuteronomistickú a kňazskú terminológiu spolu s vlastnými zdrojmi (porov. 2Krn 6,16 a 1Kr 8,25). Všetko nasvedčuje tomu, že mal k dispozícii Pentateuch v podobe blízkej dnešnej kánonickej³³.

Návrh na preklad: *zákon* תּוֹרָה v legislatívnom kontexte, *zákony* תּוֹרֹת pre mn. č., *náuka* תּוֹרָה v múdroslovnom a náučnom kontexte.

Svedectvá עֵדוּת

Termín *svedectvá* עֵדוּת je odvodený od koreňa עוּד s príponou pre abstraktné podst. m. V konjugácii hifil má význam legislatívneho predpisu ako svedectvo Božej vôle. Je príznačný pre kňazský slovník, kde sa spomína pri odovzdaní zákona na Sinaji na dvoch tabuliach svedectva (שְׁנֵי לְחֵת הָעֵדוּת), Ex 31,18; 32,15; 34,29³⁴. Má rôzne významové odtienky v závislosti od kontextu: a) *príkaz* v prípade, že autorita vyslovuje nariadenie s očakávaním jeho rešpektovania, b) *zákaz* v prípade oznámenia nekonať v zakázanej veci, c) *povzbudenie* v prípade, ak autorita vyzýva k rešpektovaniu zákazu, d)

³² GARCÍA LÓPEZ, תּוֹרָה *tôrâ*, 629.

³³ GARCÍA LÓPEZ, תּוֹרָה *tôrâ*, 638-639.

³⁴ GESENIUS, *Handwörterbuch*, 925.

potrestanie v prípade, že autorita oznamuje trest za nedodržanie príkazu, e) *výčitku* v prípade, že bola prestúpená norma, s ktorou boli adresáti vopred oboznámení. Pri preklade pomáha tzv. *figura etymologica* z 2Kr 17,15 (Neh 9,34): „Zavrhlí jeho ustanovenia a zmluvu, čo uzavrel s ich otcami, i svedectvá, ktorými si ich pripútal“ (SEB)³⁵.

Termín *svedectvá* הַעֲדוֹת sa nachádza aj v Knihe Deuteronomium (4,45; 6,17.20) a v Knihe kráľov (1Kr 2,3; 2Kr 17,15; 23,3). Vyskytuje sa zriedkavo, a nezapadá do typických slovných kombinácií používaných v Deuteronomiu a v deuteronomistickej literatúre. Pravdepodobne je za to zodpovedný významový vývoj substantíva. Patrílo medzi pôvodné právne termíny, ale pri neskoršej špecifikácii v období formulovania deuteronomistickej terminológie sa prestal používať. Svoju úlohu tu mohol zohrávať nejasný dvojaký sémantický význam, prvý spájaný v kňazských kruhoch so „zmluvou, s prisahou“, druhý s významom „svedectvo“, ktorý mal blízko k školskému prostrediu a významu „náuky, poučenia“. Napriek tomu bol deuteronomistickými redaktormi ponechaný, keďže bol súčasťou pramenných textov (napr. 2Kr 23,3 a Dt 6,17)³⁶.

Návrh prekladu הַעֲדוֹת: *svedectvá*³⁷.

Slovesá pre zachovávanie zákona

K zaužívanej frazeológii patria okrem spomínaných substantív a ich kombinácií aj sprievodné slovesá. Ide predovšetkým o postoj vyjadrujúci poslušnosť voči zákonnému vyjadreniu. Slovesá v legislatívnom kontexte môžu vystupovať samostatne alebo podobne ako substantíva v kombináciách s inými slovesami. Samostatne vystupujú slovesá *počúvať* שָׁמַע (iba raz v Ž 119,149), *učiť* לָמַד, *dodržiavať* שָׁמַר, *robiť*, *konať* עָשָׂה. Ale aj v prípadoch týchto slovíčok sa vyskytujú kombinácie s inými výrazmi. V Knihe Deuteronomium možno určiť ideálny reťazec kombinácií slovíčok³⁸, ktorý sa v skutočnosti nikde nevyskytuje, ale vystihuje frekvenciu aktivít spájaných s legislatívnymi substantívami: *počúvať* שָׁמַע – *učiť* לָמַד – *dodržiavať* שָׁמַר – *robiť*, *konať* עָשָׂה –

³⁵ SIMIAN YOFRE, עֲדוֹת, 510.

³⁶ LOHFINK, ‘d(w)t im Deuteronomium, 173-175.

³⁷ Ž 19,9; 103,18; 11,7; 119,4.15.27.40.45.56.63.69.78.87.93.94.100.104.110.128.134.141.159.168.173.

³⁸ Výnimkou je reťazec slovíčok v Dt 10,12-13; 12,28; 13,5 a 26,17.

zabočiť, odvrátiť sa סור – *kráčať* הִלֵּךְ (v zmysle nasledovať). Dá sa hovoriť doslova o deuteronomickom slovnom poradí, v ktorom *dodržiavať* – *konat'* שָׁמַר – עָשָׂה predstavuje vnútorný okruh. Toto poradie je zachované aj v mimodeuteronomických textoch (napr. Gn 18,19; Ex 31.16; Lv 18,5.26.30; Ez 11,20)³⁹.

Sloveso *počúvať* שָׁמַע sa v Dt spája s predložkami אֶל (קוֹל), בְּ (שָׁמַע בְּקוֹל) alebo mimo Knihy Deuteronomium לְ, (שָׁמַע לְקוֹל). Význam je napriek odlišným predložkám rovnaký. Počúvanie stojí zvyčajne vo vzťahu k rodičom alebo iným váženým osobám (Dt 21,18.20; 13,4.9; Gn 27,8.13.43. atď.), vzťahuje sa na vyslyšanie modlitby (Dt 9,19; 10,10 atď.) a nakoniec ho nachádzame v istých textoch požehnania a kliatby (Gn 3,17; 22,18; Ex 15,26; Num 14,22 atď.). V ostatných prípadoch sa spomenuté spojenia nevzťahujú na zachovávanie Zákona.

Spojenie אָסַר + שָׁמַע je leitmotívom rozprávania o Sinaji predovšetkým v Dt 5,23-27. Imperatív slovesa *počúvaj* שָׁמַע je v Knihe Deuteronomium štruktúrnym signálom⁴⁰.

Sloveso *učiť* לָמַד v konjugácii piel sa na príkazy vzťahuje iba v Dt 5,1-31; 6,1; 11,19. V Zákone svätosti sa sloveso v právnom kontexte nevyskytuje a rovnako ani v Gn–Nm. Podľa všetkého toto sloveso nebolo súčasťou ústneho vyučovania. Pravdepodobne sa ním stávalo práve v čase formovania Knihy Deuteronomium. Zdá sa, že sloveso má svoje miesto vo svete kultu, zároveň mu nemožno uprieť múdroslovný charakter⁴¹.

Aktivity *dodržiavať* שָׁמַר a *robiť, konat'* עָשָׂה s vedúcou úlohou שָׁמַר majú svoj pôvod v tradíciách zmluvy kultúr starovekého Blízkeho východu. Od Boha sa očakávalo, že zmluvu zachová a udrží, od človeka zasa, že ju bude rešpektovať, a to dodržiavaním zákonov. Slovný pár שָׁמַר – עָשָׂה tvorí zaužívané vyjadrenie v Knihách Exodus a Levitikus (napr. Ex 15,26; Lv 18,4; 25,18), ale v Knihe Deuteronomium sa správa odlišne. Ak tam stoja obidve slovesá oddelene, ich výpovedná hodnota sa umocňuje. *Konat'* עָשָׂה zdôrazňuje konanie, ktoré je v PÁNOVÝCH očiach dobré (Dt 12,25.28; 17,2; 21,9). V prípade slovesa *dodržiavať* שָׁמַר ide predovšetkým o kontext požehnania a kliatby.

³⁹ LOHFINK, *Hauptgebot*, 64-65.

⁴⁰ LOHFINK, *Hauptgebot*, 65-66.

⁴¹ LOHFINK, *Hauptgebot*, 68.

Slovesá *kráčať* הָלַךְ, *odchýliť*, *odvrátiť sa* סָר (סור) už nedisponujú takou jednoznačnou výpovednou hodnotou ako predchádzajúce slovesné vyjadrenia, stále ale patria k legislatívnemu slovníku. Obidve slovesá sa vyskytujú v spojení s podst. m. cesta: הָלַךְ + בְּדֶרֶךְ *kráčať po ceste*, resp. סָר + מִן + דֶּרֶךְ *odchýliť sa z cesty*. Častý výskyt v Žalmoch a v Knihe prísloví snád' poukazuje na múdroslovný pôvod tohto slovného obrazu. V Gn–Nm sa vyskytuje iba raz, v Ex 18,20, v Zákone svätosti je spojenie spresnené slovesným párom שָׁמַר – הִשָּׁמַר, alebo nadobúda podobu: הָלַךְ + בְּהַקָּה (Lv 18,3.4; 20,23; 26,3; porov. Ez 5,6.7; 11,20; 18,9.17; 20,13.16.19.21; 33,15), podobne v deuteronomistickej literatúre (1Kr 3,3; 6,12; 2Kr 17,8.19; porov. Jer 44,10.23). V Knihe Deuteronomium sa spojenie *kráčať po ceste* upresňuje (*po PÁNOVEJ ceste kráčať*: Dt 8,6; 10,12; 11,22; 19,9; 26,17; 28,9; *kráčať po ceste, ktorú prikázal PÁN*: Dt 5,33; 13,6)⁴².

Aj druhý idióm *odchýliť sa (od niečoho)* סָר + מִן je typický pre Knihu Deuteronomium. V Dt 5–11 sa vyskytuje v podobe *odchýliť sa z cesty* (9,12.16; 11,16.28), v Dt 12–28 aj v spojení s inými objektami (17,11.17.20), nakoniec v podobe *odchýliť sa napravo alebo naľavo* סָר + מִן וְשָׂמַל (5,32; 17,11 a 28,14)⁴³.

Deuteronomistická frazeológia s návrhmi na jednotný preklad⁴⁴

- 1) „mocnou rukou“⁴⁵ a „zdvihnutým ramenom“⁴⁶ בִּיד חֹזֶקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה
- 2) „primknúť sa k PÁNOVI/ k iným bohom“⁴⁷ דָּבַק בִּיהוָה/אֱלֹהִים אַחֲרָיִם

⁴² LOHFINK, *Hauptgebot*, 70-71.

⁴³ LOHFINK, *Hauptgebot*, 71.

⁴⁴ Uvedené frázy sú s láskavým dovolením N. Lohfinka prebraté z jeho pracovných pripomienok k prebiehajúcej revízii nemeckého prekladu Biblie, Einheitsübersetzung.

⁴⁵ ŠTRBA, *Sandals*, 207-210; SOVA, *Ruka*, 51-54.

⁴⁶ „Mocnou rukou“ בִּיד חֹזֶקָה: Ex 3,19; 6,1(2x); 13,9; 32,11; Nm 20,20; Dt 3,24; 6,21; 7,8; 9,26; 26,8; 34,12; Neh 1,10; Job 5,15; Jer 31,11; Dan 9,15; „mocnou rukou a zdvihnutým ramenom“ בִּיד חֹזֶקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה: Dt 4,34; 5,15; 7,9; 11,2; 26,8; 1Kr 8,42; Jer 32,21 (וּבִזְרוּעַ); Ez 20,33.34; Ž 136,12; Jer 21,5 (וּבִזְרוּעַ חֹזֶקָה); 2Krn 6,32.

- 3) הארץ/האדמה הטובה „nádherná krajina/zem“ (namiesto *dobrá krajina/zem*)⁴⁸
- 4) הוריש גוים „vyvlastniť národy“⁴⁹
- 5) הלך אחרי „nasledovať“ (dosl. „kráčať za“)⁵⁰
- 6) המקום אשר יבחר/לשכן שמו/לשם שמו שם „miesto, ktoré si vyvolí, aby tam prebývalo jeho meno/aby tam uložil svoje meno“⁵¹ (להיות שמי שם) musí byť preložené odlišne: „aby tam bolo moje meno“⁵²; יהיה שמי שם „tam bude moje meno“⁵³)
- 7) הרע בעיני יהוה „čo je v PÁNOVÝCH očiach zlé“⁵⁴
- 8) התאנה יהוה „PÁN sa hnevá“⁵⁵
- 9) חוק ומשפט/חוקים ומשפטים „ustanovenia a nariadenia“⁵⁶
- 10) תורה „tóra“, מצוה/מצוות „prikázanie/prikázania“, חקה/חקות „ustanovenie/ustanovenia“⁵⁷

⁴⁷ Dt 4,4; 10,20; 11,22; 13,5; 30,20; Joz 22,5; 23,8; 1Kr 11,2; 2Kr 18,6; Ž 63,9; 119,31; Jer 13,11 (Návrh „primknúť sa“ namiesto „pridržať sa, lipnúť“, vychádza zo štúdie: JANČOVIČ, *Primkni sa*, 130-142).

⁴⁸ Ex 3,8; Nm 13,19; 14,7; Dt 1,25.35; 3,25; 4,21.22; 6,18; 8,7.10; 9,6; 11,17; Joz 23,13.15.16; Sdc 11,3.5; 18,9; 1Kr 14,15; 1Krn 4,40; 28,8; Neh 9,36.

⁴⁹ Ex 34,24; Nm 33,55; Dt 4,38; 7,17; 9,3.4.5; 11,23; 18,12; Joz 23,5.9.13; Sdc 1,32.33; 2,21.23; 1Kr 14,24; 2Kr 16,3; 17,8; 21,2; 2Krn 20,7; 28,3; 33,2; Ž 44,3.

⁵⁰ Dt 4,3; 6,14; 8,19; 11,28; 13,3; 28,14; Sdc 2,12.19; 1Kr 11,10; 14,8; 18,18.21; 21,26; 2Kr 17,15; 23,3; 2Krn 34,31; Jer 2,2.5; 7,9; 8,2; 9,13; 11,10; 13,10; 16,11; 25,6; 35,15.

⁵¹ Dt 12,5.11.14.18.21.26; 14,23.24.25; 15,20; 16,2.6.7.11.15.16; 17,8.10; 18,6; 23,17; 26,2; 31,13; Joz 9,27; 1Kr 14,21; 2Krn 7,12; 12,13; Neh 1,9; Jer 7,12.

⁵² 1Kr 8,16; 2Krn 6,6; 7,16.

⁵³ 1Kr 8,29; 2Kr 23,27 (33,4).

⁵⁴ Nm 32,13; Dt 4,25; 9,18; 17,2; 31,29; Sdc 2,11; 3,7.12; 4,1; 6,1; 10,6; 13,1; 1Sam 15,19; 2Sam 12,9; 1Kr 11,6; 14,22; 15,26.34; 16,19.25.30; 21,20; 22,53; 2Kr 3,2; 8,18.27; 13,2.11; 14,24; 15,9.18.24.28; 17,2.17; 21,2.6.16.20; 23,32.37; 24,9.19; 2Krn 21,6; 22,4; 29,6; 33,2.6.22; 36,5.9.12; Jer 52,2.

⁵⁵ Dt 1,37; 4,21; 9,8.20; 1Kr 8,46; 11,9; 2Kr 17,18; 2Krn 6,36; Ezd 9,14; Ž 2,12, 60,3; 79,5; 85,6; Iz 12,1.

⁵⁶ Gen 26,5; Lv 26,3.15; Dt 6,2; 8,11; 10,13; 11,1; 28,15.45; 30,10.16; 1Kr 2,3; 6,12; 9,6; 11,34; 2Kr 17,13.19.34; 2Krn 7,19; Ž 82,32.

⁵⁷ Gn 26,5; Lv 26,3.15; Dt 6,2; 8,11; 10,13; 11,1; 28,15.45; 30,10.16; 1Kr 2,3; 6,12; 9,6; 11,34.38; 2Kr 17,13.19; 23,3; 2Krn 7,19.

- 11) „PÁNOV hnev planie proti“⁵⁸ חרה אף יהוה ב
- 12) „PÁN je Boh“⁵⁹ יהוה הוא האלהים
- 13) „bát' sa PÁNA/bohov“⁶⁰ ירא את יהוה/אלהים
- 14) „zdediť krajinu“⁶¹ ירש הארץ
- 15) „rozzúrit' PÁNA“⁶² כעס יהוה
- 16) „robit', čo je v PÁNOVÝCH očiach správne (a dobré)“⁶³ עשה ישר (והטוב) בעיני יהוה
- 17) „tvrdej šije“⁶⁴ קשה-ערה
- 18) „obrátit' sa k PÁNOVI“⁶⁵ שוב אל יהוה
- 19) „zničit'“⁶⁶ שמד

⁵⁸ Ex 4,14; 32,11; Nm 11,1.10.33; 12,9; 22,22.27; 25,3; 32,10.13; Dt 6,15; 7,4; 11,17; 29,26; Joz 7,1; 23,16; Sdc 2,14.20; 3,8; 10,7; 14,19; 2Sam 6,7; 12,5; 24,1; 2Kr 13,3; 23,26; 1Krn 13,10; 2Krn 25,15; Job 42,7; Ž 106,40; Iz 5,25; Hab 3,8; Zach 10,3.

⁵⁹ Dt 4,35.39; 7,9; 10,17; Joel 2,11; 22,34; 24,19; 1Kr 8,60; 1Krn 16,25; 2Krn 33,13; Ž 100,3; Iz 45,18.

⁶⁰ Ex 9,20.30; 14,31; Lv 19,14.32; 25,17; Dt 4,10; 6,2; 6,13.24; 8,6; 10,12.20; 13,5; 14,23; 17,19; 28,58; 31,12.13; Joz 4,24; 22,25; 24,14; 1Sam 12,14.28.24; 2Sam 6,9; 1Kr 8,40.43; 18,3.12; 2Kr 4,1; 17,7.25.28.32.33.34.35.35.36.41; 1Krn 16,25; Neh 1,5; Jób 1,8.9; 2,3; Ž 15,4; 25,12.14; 33,8.18; 34,8.10; 40,4; 47,3; 86,11; 96,4; 102,16; 103,13.17; 112,1; 115,11.13; 118,4; 128,1.4; 135,20; 147,11; Prís 3,7; 14,2; 24,21; 31,30; Iz 50,10; 59,19; Jer 5,22.24; 26,19; 32,39; Dan 9,4; Oz 10,3; Jon 1,9.16; Mich 7,17; Hab 3,23; Ag 1,12; Mal 3,5.16.

⁶¹ Gn 15,7; 28,4; Lv 20,24; Nm 14,24; 21,24.35; 33,53; Dt 1,8.21; 2,12.24.31; 3,12.18.20; 4,1.5.14.22.26.47; 5,31.33; 6,1.18; 7,1; 8,1; 9,4.5.6.23; 10,11; 11,8.10.11.29.31; 12,1.29; 15,4; 16,20; 17,14; 19,1.2.14; 23,21; 25,19; 26,1; 30,5.16; Joz 1,11.15; 12,1; 13,1; 21,43; 23,5; 24,8; Sdc 2,6; 11,21; 18,9; 1Krn 28,8; Ekd 9,11.12; Neh 9,15.22.23.24; Ž 25,13; 37,9.11.22.29.34; 44,4; Iz 60,21; 61,7; Jer 30,3; 33,24.25.26; Am 2,10.

⁶² Dt 4,25; 9,18; 31,29; 32,19; Sdc 2,12; 1Kr 14,15; 15,30; 16,7.13.26.33; 22,54; 2Kr 17,11.17; 21,6; 2Krn 28,25; 33,6; Jer 8,19; 25,7; 32,30.

⁶³ Ex 15,26; Dt 6,18; 12,25.28; 13,19; 21,9; 1Kr 15,5.11; 22,43; 2Kr 10,30; 12,3; 14,3; 15,3.34; 16,2; 18,3; 22,2; 2Krn 14,1; 20,32; 24,2; 25,2; 26,4; 27,2; 28,1; 29,2; 34,2.

⁶⁴ Ex 32,9; 33,3.5; 34,9; Dt 9,6.13; 10,16; 31,27; 2Kr 17,14; 2Krn 30,8; 36,13; Neh 9,16.17.29; Prís 29,1; Iz 48,4; Jer 7,26; 17,23; 19,15.

⁶⁵ Dt 30,10; 2Kr 23,25; 2Krn 19,4; 24,19; 30,6.9; 36,13; Ž 22,28; Iz 55,7; Jer 3,10; 4,1; 24,7; Nár 5,21; Oz 5,4; 6,1; 7,10; 14,3; Joel 2,13; Zach 1,3; Mal 3,7.

⁶⁶ Gn 34,30; Lv 26,30; Nm 33,52; Dt 1,27; 2,12.21.22.23; 4,3.26; 6,15; 7,4.23; 9,3.8.14.19.25; 12,30; 28,20.24.45.48.51.61; 31,3.4; 33,27; Joz 9,24; 11,14.20; 23,15; 24,8; Sdc 21,16; 1Sam 24,22; 2Sam 14,7.11.16; 21,5; 22,38; 1Kr 13,34; 15,29; 16,12; 2Kr

- 20) שמע אל + právny výraz „počúvaj na“⁶⁷ (prikázania)
 21) עשה a/alebo שמר + právny termín (eventuálne aj משמרה [typické pre P]) „konať“ a „zachovávať“ (slovné spojenie עשה + משמרה neexistuje)⁶⁸; עשה „konať“ a שמר „zachovávať“ tvorí v spojení s právnymi termínmi ustálené slovné spojenia.

Nasledujúce spojenia je nutné prekladať jednotne:

1. עבד אלהים אחרים „slúžiť iným bohom“
2. בכל לבב ובכל נפש „z celého srdca a z celej duše“
3. הלך בדרך „kráčať po ceste“
4. סור ימין ושמלה „odchýliť sa napravo alebo naľavo“.

Záver

K slávnostným slovám promulgácií zákona citovaných ústav s ich pozitívnym predstavením najvyššej zákonnej zbierky toho-ktorého štátu možno zároveň uviesť Mojžišovu slávnostnú reč, zachytenú v Knihe Deuteronomium. Mojžiš tu pred vstupom do Zaslúbenej zeme prednáša zákon. Vyzdvihuje predovšetkým múdrosť a rozumnosť obsiahnutú v zákone a výnimočné

10,17.28; 21,9; 1Krn 5,25; 2Krn 20,10.23; 33,9; Est 3,13; 7,4; 8,11; Ž 37,38; 83,11; 92,8; 106,23; 145,20; Prís 14,11; Iz 10,7; 13,9; 14,23; 23,11; 26,14; 48,19; Jer 48,8.42; Nár 3,66; Ez 14,9; 25,7; 32,12; 34,16; Dan 11,44; Oz 10,8; Am 2,9; 9,8; Mich 5,13; Ag 2,22; Zach 12,9.

⁶⁷ Dt 4,1; 11,13.27.28; 28,13; Sdc 2,17; 1Kr 3,11; Neh 9,16.29; Jer 35,14.

⁶⁸ Gn 18,19.25; 26,5; Ex 15,26; 16,28; 20,6; 21,9.31; Lv 4,2.13.22.27; 5,10.17; 18,5.26; 19,15.35.37; 20,22; 22,31; 25,18; 26,3.14.15; Nm 9,3.14; 15,22.24.29.39.40; Dt 4,1.2.5.6.14.40; 5,1.10.29.31; 6,1.2.17.24.25; 7,9.11.12; 8,1.2.6.11; 10,13.18; 11,1.8.22.32; 12,1; 13,5.19; 15,5; 16,12; 17,11.19; 19,9; 26,16.17.18; 27,1.10.26; 28,1.9.13.15.45.58; 29,28; 30,8.10.16; 31,5.12; 32,46; 33,21; Joz 1,7.8; 22,3.5; 23,6; Sdc 2,17; 1Sam 13,13; 2Sam 8,15; 1Kr 2,3.43; 3,14.28; 6,12; 7,7; 8,45.49.58.59.61; 9,4.6; 10,9; 11,33.34.38; 13,21; 14,8; 2Kr 10,31; 17,13.16.19.32.34.40; 18,6; 21,8; 23,3; 1Krn 18,14; 22,12.13; 28,7; 28,8; 29,19; 2Krn 4,7; 6,35.39; 7,17; 9,8; 14,3; 30,12; 33,8; 34,31; Ezd 7,10; 10,3; Neh 1,5.7.9; 8,18; 9,29.34; 10,30; Job 14,5; Ž 9,5; 37,28; 89,32; 99,4; 105,45; 106,3; 119,5.8.34.44.55.60.106.112.121.136.166; 146,7; 149,9; Prís 2,8; 4,4; 7,1.2; 19,16; 21,3.7.15; 28,4; 29,18; Sir 8,5; 12,13; Iz 56,1; 58,2; Jer 5,1; 7,5; 9,23; 16,11; 17,11; 22,3.15; 23,5; 33,15; 35,18; Ez 5,7.8; 11,12.20; 18,5.8.9.17.19.21.27; 20,11.13.18.19.21.24; 33,14.16.19; 36,27; 37,24; 39,21; 45,9; Dan 9,4; Oz 12,7; Am 2,4; Mich 6,8; 7,9; Mal 2,7.9; 3,7; Zach 7,9.

postavenie národa, ktorý túto múdrosť vlastní: „Tento ľud je naozaj múdry a rozumný, tento národ je veľký... A ktorý národ je taký veľký, žeby mal ustanovenia a spravodlivé nariadenia ako celý tento zákon, ktorý vám dnes predkladám?“ (4,6.8)⁶⁹.

Pre biblického človeka je vzťah k zákonu vecou najhlbšieho presvedčenia, jeho zachovávanie najvyššou metou. Výstižnou odpoveďou človeka na Mojžišove predstavenie Božieho zákona z pohľadu Boha je Ž 119. Všetky vyššie uvedené právne termíny sa v ňom opakovane nachádzajú v spojeniach typických pre vyznanie lásky, vnútornej blízkosti, obdivu i najvyššieho zápalu: „O твоjich сведетвях будем говорить пред крálми а небудем са hanбиť. V твоjich приказаниах будем маť зálубу, лебо сом си их замилуoval. Zdviham svoje ruky k твоjim приказаниам, лебо сом си их замилуoval а о твоjich установениах будем розjíмаť“ (119,46-48)⁷⁰.

Naznačený rozdiel vo vnímaní práva medzi biblickým človekom a súčasníkom ukazuje, aké náročné je vytvárať právnu terminológiu tak, aby dokázala vystihnúť významové odlišnosti starozákonného práva a zároveň zachovávala prvky formálnej ekvivalencie⁷¹.

Navrhnuté preklady slovných spojení a vybraných fráz kráčajú v líniách techniky komentárového prekladu formujúceho sa v rámci projektu Teologickej fakulty Trnavskej univerzity Komentáre k Starému zákonu⁷². Jeho teoretické pravidlá sa postupne formulujú v zásadných štúdiách⁷³, z ktorých sa medzičasom stávajú orientačné body na ceste hľadania optimálnej prekladateľskej techniky biblických textov do slovenčiny.

Návrhy právnej terminológie v príspevku sú pozvaním k širšej diskusii o preklade vybraných termínov, slovných spojení i fráz, aby sa dosiahla čo najširšia zhoda pri tvorbe slovenských ekvivalentov hebrejských výrazov.

---

⁶⁹ Vlastný preklad.

⁷⁰ Vlastný preklad.

⁷¹ PANCZOVÁ, *Technika* (2), 64-66.

⁷² DUBOVSKÝ, *Genesis*; TIŇO, *Exodus*; VARŠO, *Abdiáš*.

⁷³ PANCZOVÁ, *Technika*, 89-95; *Preklady*, 41-48.

Zoznam použitej literatúry

- BERMAN, Joshua: The History of Legal Theory and the Study of Biblical Law, *CBQ* 76 (2014) 19-39.
- BLANK, Sheldon Haas: The LXX Renderings of Old Testament Terms for Law, *HUCA* 7 (1930) 259-283.
- BRAULIK, Georg: Die Ausdrücke für "Gesetz" im Buch Deuteronomium. In: Georg Braulik: *Studien zur Theologie des Deuteronomiums* (SBAS 2), Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1988, 11-38.
- BRAULIK, Georg: Die Abfolge der Gesetze in Deuteronomium 12-26 und der Dekalog. In: Georg Braulik: *Studien zur Theologie des Deuteronomiums* (SBAS 2), Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1988, 231-255.
- BRAULIK, Georg: Das Deuteronomium und die Menschenrechte. In: Georg Braulik: *Studien zur Theologie des Deuteronomiums 2* (SBAB 2), Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1988, 301-323.
- BRAULIK, Georg: „Die Worte“ (*hadd^hbārīm*) in Deuteronomium 1–11. In: Reinhard Achenbach – Martin Arneith (ed.): „Gerechtigkeit und Recht zu üben“ (*Gen 18,19*). *Studien zur altorientalischen und biblischen Rechtsgeschichte, zur Religionsgeschichte Israels und zur Religionssoziologie*. Festschrift für Eckart Otto zum 65. Geburtstag (BZAR 13), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2009, 200-216.
- CRÜSEMANN, Frank: *Die Tora. Theologie und Sozialgeschichte des alttestamentlichen Gesetzes*, Gütersloh: Chr. Kaiser Gütersloher Verlagshaus, 1997.
- DUBOVSKÝ, Peter, (ed.): *Genezis* (KSZ 1), Trnava: Dobrá kniha, 2008.
- GARCÍA LÓPEZ, Félix: תּוֹרָה *tórâ*. In: *TDOT* XV (2006), 609-646.
- GESENIUS, Wilhelm: *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament 4*, Berlin: Springer, 2007.
- JANČOVIČ, Jozef: Primkni sa k Pánovi, svojmu Bohu! (Dt 10,20). Realizmus vzťahu k Bohu v Knihe Deuteronomium. In: Mária Kardis – Daniel Slivka (eds.): *Izraelský monoteizmus v kontexte dejín starovekého Blízkeho Východu*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v rámci projektu „Biblické dni“, ktoré sa uskutočnili 15.-16. apríla 2008 na Prešovskej univerzite v Prešove, Gréckokatolíckej teologickej fakulte z príležitosti vyhlásenia Roku svätého Pavla (28. júna 2008 – 29. júna 2009) a blížiacej sa Synody biskupov o Božom slove v Ríme, Prešov 2008, 130-142.
- JOHNSON, Bo: מִשְׁפָּט *mišpāt*; שֵׁפֶט *šepet*; שֵׁפֹט *šepôt*. In: *TDOT* IX (1998) 86-98.
- KING, Leonard William: *The Code of Hammurabi* [online]. [2015-05-03]. Dostupné na internete: <http://www.general-intelligence.com/library/hr.pdf>.
- LEVINE, Baruch – RINGGREN, Helmer: מִשְׁוָה *mišwâ*. In: *TDOT* VIII (1997) 505-514.
- LOHFINK, Norbert: *Das Hauptgebot. Eine Untersuchung literarischer Einleitungsfragen zu Dtn 5–11* (AnBib 20), Romae: Pontificio Instituto Biblico, 1963.
- LOHFINK, Norbert: 'd(w)t im Deuteronomium und in den Königsbüchern. In: Norbert Lohfink: *Studien zum Deuteronomium und zur deuteronomistischen Literatur IV* (SBAB 31), Stuttgart: Katholisches Biblewerk, 1995, 167-177.

- LOHFINK, Norbert: Prolegomena zur einer Rechtshermeneutik des Pentateuch. In: Georg Braulik (ed.): *Das Deuteronomium* (ÖBS 23), Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003, 11-55.
- OTTO, Eckart: Tendenzen der Geschichte des Recht in der Hebräischen Bibel. In: Eckart Otto: *Altorientalische und biblische Rechtsgeschichte*. Gesammelte Studien (BZAR 8), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2008, 1-55.
- PANCZOVÁ, Helena: Latinské preklady Biblie od staroveku po súčasnosť. Teória a technika prekladu. In: *Sambucus. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*, III. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2008, 41-48.
- PANCZOVÁ, Helena: Technika prekladu z biblickej gréčtiny: problém hebraizmov. In: Blažej Štrba (ed.): *Studia Biblica Slovaca 2007*, Svit: KBD, 2008, 89-95.
- PANCZOVÁ, Helena: Technika prekladu z biblickej gréčtiny (2): Druhy techník prekladu starovekej literatúry a príklad prekladu participií v slovenskom komentárovom preklade, *StBiSl* 5 (1/2013) 58-73.
- PŘIBIL, Stanislav: Církevněprávní studie (Deus et gentes 23), Příbram: L. Marek, 2012.
- SIMIAN YOFRE, Horacio: עֹד 'wd; עָד 'ēd; עֲדֹת 'ēdūt; תְּעֹדָה te'ūdā. In: *TDOT IX* (1998) 495-515.
- SOVA, Milan: Mocná ruka faraóna (Ex 3,19), *StBiSl* 1 (1/2009) 51-54.
- ŠTRBA, Blažej, *Take off your sandals from your feet! An exegetical study of Josh 5,13-15* (ÖBS 32), Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 2008.
- TIŇO, Jozef (ed.): *Exodus* (KSZ 3), Trnava: Dobrá kniha, 2013, 548-550.
- VARŠO, Miroslav: Interest (Usury) and its Variations in the Biblical Law Codices, *CV* 50 (3/2008) 323-338.
- VARŠO, Miroslav: *Abdiáš, Jonáš, Micheáš* (KSZ 2), Trnava: Dobrá kniha, 2010.

Zhrnutie

Ponímanie zákona v súčasnom svete a biblického zákona v kontexte starovekého Blízkeho východu sa podstatne líši. S tým súvisí aj rozdielne chápanie legislatívnych výrazov a zaužívanej frazeológie v uvedených systémoch. Príspevok je pozvaním k hľadaniu biblickej právnej terminológie tak, aby sa idiomatické vyjadrenia hebrejského jazyka preložili do slovenčiny významovo čo najbližšími výrazmi pri zachovaní terminologickej jednoty.

Kľúčové slová: právo, deuteronomická frazeológia, zákon, prikázanie, nariadenie.

Summary

The perception of the Law in the contemporary society and that of the biblical laws in the context of Ancient Near East differs considerably. Consequently, due to distinct systems, legislative terminology and phraseology differs too. The article is an art of the invitation to the investigation of the biblical law terminology in order to translate the idioms of the Hebrew language to the Slovak consequently correct and terminologically coherent.

Keywords: Deuteronomistic phraseology, Law, commandment, order.

Miroslav Varšo
Ústav divadelnej a filmovej vedy SAV
Slovenská akadémia vied
Dúbravská cesta 9
841 04 BRATISLAVA, Slovenská republika
miroslav.varso@univie.ac.at

Obsah

Štúdie

<i>Miroslav VARŠO</i>	
Deuternomistická právna frazeológia	1-21
<i>Blažej ŠTRBA</i>	
Lútostivý a milostivý Boh. Komparácia slovenských prekladov niektorých charakteristík Boha s ich hebrejským originálom	22-59
<i>Massimo GRILLI</i>	
„Naplnenie“ ako hermeneutická kategória Evanjelia podľa Matúša	60-74
<i>Henry Ansgar KELLY</i>	
Druhy exorcizmu v Biblii a v Cirkvi	75-87
<i>Andrea KOREČKOVÁ</i>	
Negatívna predstava života žien v záhrobí podľa gréckych náhrobných kameňov a komparácia s novozákonnými dokladmi o úmrtí žien	88-102
Abstrakty a recenzie	103-139
Správy a oznamy	140-154

Obsah

Štúdie

<i>Miroslav VARŠO</i> Deuteronomistická právna frazeológia	1-21
<i>Blažej ŠTRBA</i> Ľútostivý a milostivý Boh. Komparácia slovenských prekladov niektorých charakteristík Boha s ich hebrejským originálom	22-59
<i>Massimo GRILLI</i> „Naplnenie“ ako hermeneutická kategória Evanjelia podľa Matúša	60-74
<i>Henry Ansgar KELLY</i> Druhy exorcizmu v Biblii a v Cirkvi	75-87
<i>Andrea KOREČKOVÁ</i> Negatívna predstava života žien v záhrobí podľa gréckych náhrobných kameňov a komparácia s novozákonnými dokladmi o úmrtí žien	88-102
Abstrakty a recenzie	103-139
Správy a oznamy	140-154